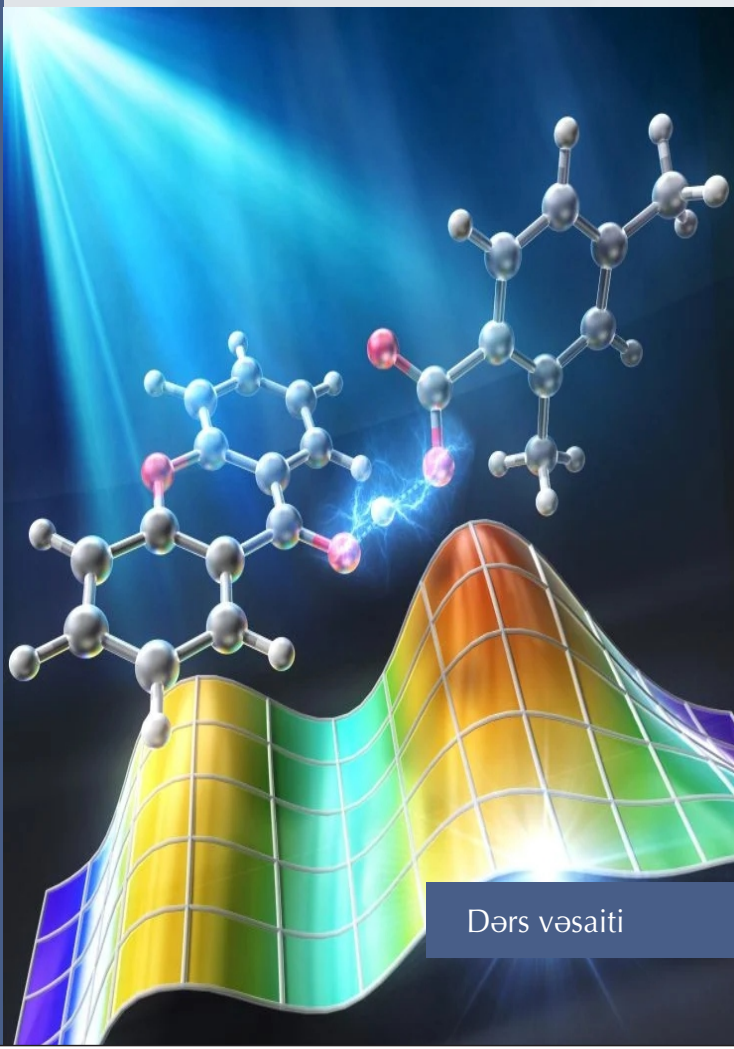

Bakı
Dövlət
Universiteti

Fuad Kərimli

FİZİKİ KİMYA

BDU

Bakı-2025

Dərs vəsaiti

MÜNDƏRİCAT

Ön söz.....	3

Giriş. Fiziki kimyanın qısa inkişaf tarixi.

Predmeti, əsas məsələləri və bölmələri	5

I Fəsil. Termodinamikanın birinci qanunu. Termokimya ... 10

1.1. Əsas termodinamik anlayışlar və təriflər	10
1.2. Termodinamikanın əsas müdəaları (postulatları).....	13
1.3. Termodinamikanın birinci qanunu	14
1.4. Müxtəlif proseslərdəki genişlənmə işi. Entalpiya.....	16
1.5. Hess qanunu. Maddələrin standart əmələgəlmə və yanma istilikləri.	18
1.6. İstilik tutumu	20
1.7. Kirxhoff tənliyi	22

II Fəsil. Termodinamikanın ikinci və üçüncü qanunları.

Entropiya. Termodinamik potensiallar..... 24

2.1. Termodinamikanın ikinci qanunu. Entropiya.....	24
2.2. Tarazlıq (dönən) prosesləri üçün entropiyanın dəyişməsinin hesablanması. Plank postulatı.....	27
2.3. Kimyəvi reaksiya zamanı entropiyanın dəyişməsinin hesablanması	29
2.4. Özbaşına gedən (dönməyən) proseslərin entropiyasının dəyişməsinin hesablanması.....	29
2.5. Gibbs enerjisi və Helmholtz enerjisi. Gibbs-Helmholtz tənliyi.....	30
2.6. Kimyəvi reaksiyaların özbaşına getməsi. Kimyəvi reaksiyalarda Gibbs enerjisinin dəyişməsinin hesablanması	34

2.7. Kimyəvi potensial. Aktivlik və uçuculuq. Kimyəvi potensialın hesablanması	37

III fəsil. Kimyəvi tarazlıq. 41

3.1. Kimyəvi tarazlığın termodinamikası. Kimyəvi tarazlıq sabiti. Kütlələrin təsiri qanunu	41
3.2. Le-Şatlye prinsipi.....	43
3.3. Kimyəvi reaksiyanın izotermi.....	45
3.4. Reaksiyanın standart Gibbs enerjisinin dəyişməsi ilə tarazlıq sabiti arasında əlaqə.....	47
3.5. Heterogen reaksiyalarda tarazlıq.....	49
3.6. Temperaturun kimyəvi tarazlığa təsiri. kimyəvi reaksiyanın izobar və izoxor tənlikləri.....	49

IV Fəsil. Məhlulların termodinamikası..... 52

4.1. Məhlullar və onların ümumi xarakteristikası	52
4.2. Bərk maddələrin və qazların mayelərdə həll olması	56
4.3. İdeal məhlullar. Vant-Hoff, Raul və Henri qanunları.....	59
4.4. Ebulioskopiya. Krioskopiya	61
4.5. Binar sistemlər üçün məhlul - buxar hal diaqramları.....	64
4.6. Raul qanunundan kənaraçıxmalar.....	68
4.7. Konovalovun qanunları. Azeotrop qarışıqlar	71
4.8. Mayələrin məhdud qarşılıqlı həll olması. Qarşılıqlı həll olmayan mayələr.....	73
4.9. Maddənin iki qarışmayan həlledicidə paylanması. Nernst - Şilovun paylanma qanunu	75

V Fəsil. Faza Tarazlığı..... 77

5.1. Faza tarazlığı. Gibbssin fazalar qaydası	77
5.2. Sistemlərin təsnifatı.....	80
5.3. Birkomponentli sistemlərdə faza tarazlığı.....	81

5.4. Klapeyron-Klauzius tənliyi	82
5.5. Müxtəlif birkomponentli sistemlərin hal diaqramları. Enantiotrop və monotrop çevrilmələr	87

VI Fəsil. İkikomponentli Sistemlərdə Faza Tarazlığı..... 91

6.1. İkikomponentli sistemlərin hal diaqramları. Ling qaydası	91
6.2. Termiki analiz metodu.....	99
6.3. Üçkomponentli sistemlər. Gibbsin qatılıq üçbucağı	101

VII Fəsil. Qeyri-tarazlıq termodinamikası və statistik termodinamikanın əsasları.....104

7.1. Qeyri-tarazlıq termodinamikası	104
7.2. Statistik termodinamikanın elementləri. Hal cəmi	116

VIII Fəsil. Elektrokimya.....122

8.1. Elektrolit məhlullarının xassələri. Ostvaldın durulaşma qanunu. Arreniusun elektrolitik dissosiasiya nəzəriyyəsi.....	122
8.2. Debay-Hückelin qüvvətli elektrolitlərin elektrolitik nəzəriyyəsi haqqında anlayış.....	125
8.3. Elektrolitlərin aktivliyi və aktivlik əmsalı. Orta ion aktivliyi və orta ion aktivlik əmsalı. İon qüvvəsi. İon qüvvəsi qanunu.....	127

IX Fəsil. Elektrolit məhlullarının elektrik keçiriciliyi. 132

9.1. Elektrolit məhlullarının xüsusi elektrik keçiriciliyi	132
9.2. Ekvivalent elektrik keçiriciliyi.....	135
9.3. Xüsusi və ekvivalent elektrik keçiriciliklərinin zəif və qüvvətli elektrolitlərin qatılığından asılılığı.....	138
9.4. Zəif elektrolitlərin dissosiasiya sabiti və dissosiasiya dərəcəsinin təyini	141

9.5. Çətin həllolan birləşmələrin həllolma hasilinin hesablanması	142

X Fəsil. Elektrod tarazlığı.....144

10.1. Elektrokimyəvi sistemlər. Elektrod. Elektrokimyəvi potensial. Mütləq elektrod potensialları və elektrik hərəkət qüvvəsi	144
10.2. Elektrodların və elektrokimyəvi dövrlərin yazılış qaydası. Elektrokimyəvi dövrənin EQ-si üçün Nernst tənliyi	147
10.3. Standart hidrogen elektrodu. Elektrod potensialı.....	151
10.4. Qalvanik elementin termodinamikası	153
10.5. Elektrokimyəvi dövrlərin təsnifatı	155
10.6. Dönən elektrodların təsnifatı.....	157

XI Fəsil. Kimyəvi kinetika və kataliz. Formal kinetika.....167

11.1. Kimyəvi kinetikanın əsas anlayışları	167
11.2. Dönməyən homogen sadə reaksiyaların kinetikasi	170
11.3. Reaksiyanın tərtibinin təyini metodları.....	174
11.4. Temperaturun reaksiya sürətinə təsiri.....	179
11.5. Mürəkkəb reaksiyaların kinetikasi.....	182
11.6. Dönən reaksiyalar	183
11.7. Paralel reaksiyalar	184
11.8. Ardıcıl reaksiyalar.....	185
11.9. Limit mərhələsi haqqında məlumat	185

XII Fəsil. Molekulyar kinetika və kataliz 187

12.1. Heterogen kimyəvi reaksiyaların kinetikasi	187
12.2. Aktiv (bimolekulyar) toqquşmalar nəzəriyyəsi	191
12.3. Aktiv kompleks nəzəriyyəsi (keçid halı nəzəriyyəsi).....	195
12.4. Fotokimyəvi reaksiyalar.....	199

12.5. Zəncirvari reaksiyalar	204
12.6. Şaxələnən zəncirvari reaksiyalar.....	208
12.7. Kataliz. Katalizin əsas müddəaları	211
12.8. Homogen kataliz.....	215
12.9. Heterogen kataliz	218
12.10. Katalizatorun səthində aktiv mərkəzlər	220

XIII Fəsil. Səth hadisələri. Adsorbsiya. Qazların və

buxarların bircinsli səthdə adsorbsiya izotermləri ...222

13.1. Əsas anlayışlar.....	222
13.2. Adsorbsiya qarşılıqlı təsirlərin növləri.....	225
13.3. Fiziki və kimyəvi adsorbsiya	228
13.4. Adsorbsiyanı miqdarı xarakteristikaları	232
13.5. Gibbsin izafi kəmiyyətlər metodu və sonlu qalınlıqlı təbəqə metodu	233
13.6. Adsorbsiya kəmiyyəti ilə sistemin parametrləri arasında asılılıqlar	234
13.7. Qazların bircinsli səthlərdə adsorbsiyası. Henri qanunu.....	235
13.8. Lənqmürün monomolekulyar adsorbsiya nəzəriyyəsi ..	240
13.9. Lənqmür tənliyinə əsasən adsorbsiya izotermlərinin qurulması	247
13.10. Polimolekulyar adsorbsiya. Polyani nəzəriyyəsi.....	251
13.11. BET nəzəriyyəsi.....	256
13.12. İnteqral və diferensial adsorbsiya istilikləri	265
13.13. Qeyri-bircinsli səthdə adsorbsiya.....	268
13.14. Qazların və buxarların adsorbsiyasını təyin edən bəzi təcrübi üsullar	270

XIV Fəsil. Səth təbəqəsi ilə həcmi fazalar arasında

termodinamik tarazlıq.....274

14.1. Səth təbəqəsi ilə həcmi fazalar arasındakı tarazlığın	

ümumi şərtləri	274
14.2. Səth təbəqəsi ilə qaz və maye fazalar arasındakı mexaniki tarazlığın xüsusi halı	282
14.3. Səthin tam enerjisi. Energetik parametrlərin temperaturdan asılılığı	284
14.4. Kogeziya	287
14.5. Adgeziya	289
14.6. İslatma	292
14.7. Flotasiya	296
14.8. Mayələrin yayılması	297
14.9. Mayenin kapilyar qalxması	300

XV Fəsil. Məhlul-qaz sərhəddində adsorbsiya.

Monotəbəqələr. Adsorbsiya zamanı termodinamik funksiyaların dəyişməsi.....	303
15.1. Gibbsin fundamental adsorbsiya tənliyi.....	303
15.2. Ləngmənin adsorbsiya izotermi və kütlələrin təsiri qanunu.....	312
15.3. Monotəbəqələrin həll olunmayan təbəqələri. Monotəbəqənin səth təzyiqi. Monotəbəqənin hal tənliyi.....	318
15.4. Plyonkaların tədqiqinin bəzi istiqamətləri.....	321
15.5. Bərk səthlər üzərində su plyonkaları	327
15.6. Bərk səthlərdə qeyri-sulu plyonkalar. Yağlayıcı təsir	330
15.7. Adsorbsiya zamanı sərbəst enerjinin dəyişməsi.....	334
15.8. Adsorbsiya istiliyi və entropiyası. Adsorbsiya izosterləri. İslanma istiliyi.....	339

XVI Fəsil. Qazların və buxarların məsaməli cisimlərdə

adsorbsiyası.	345
16.1. Kapilyar kondensləşmə. Məsamələrin ölçülərinə görə paylanması.....	345

16.2. Mikroməsamələrin həcmi dolma nəzəriyyəsi.....	351

XVII Fəsil. Bərk cisim - məhlul sərhəddində adsorbsiya.

Xromatoqrafiya.....	356
17.1.Təmiz mayələrin adsorbsiyası. Sərhəd təbəqələri. Məhlullardan adsorbsiyanın təsnifatı	356
17.2.Məhlullardan molekulyar adsorbsiya.....	358
17.3. Binar məhlullardan Gibbs adsorbsiyası.....	363
17.4. Məhlullardan adsorbsiyanın mübadilə sabitli izoterm tənliyi	368
17.5. Elektrolitlərin adsorbsiyası. İonların seçici adsorbsiyası	371
17.6. İon mübadiləsi adsorbsiyası.....	374
17.7. İon mübadiləsinin tətbiqi.....	380
17.8. Xromatoqrafiya	382

Ədəbiyyat siyahısı	390

Kompüter tərtibatı: **Azadə İmanova**

Üz qabığının dizaynı: **Sahib Adilov**

Çapa imzalanmışdır: 11.12.2025

Formatı: 60x84 ¹/₁₆. Həcmi 25 ç.v. Sayı 100 (I z.50)

BDU Nəşr Evi

AZ 1148, Bakı ş., ak. Z.Xəlilov küçəsi, 33.

e-mail:bduneshrevi@bsu.edu.az

www.bsu.edu.az